

Nizâmeddin Ebû Nasr Muhammed (ve-ya: Muzaffer) b. Ali, Halife Müsterşid - Billâh zamanında sarayda *üstâdüddâr** olarak çalıştı. Vezir Sedîdüddeve İbnü'l-Enbârî'nin ölümü üzerine Halife Muktefî - Liemrillah tarafından vezir tayin edildi (535/1140-41), 541 (1146-47) yılına kadar bu görevde kaldıktan sonra azledildi ve Bâbülezec'deki evine el konuldu. Altmış küsur yaşında ölen (549/1154) Nizâmeddin muhtelif ilim dallarıyla, özellikle hadisle meşgul olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 396; İbnü'l-Ezrak el-Fârîkî, *Târîhu Meyyâfârîkîn*, s. 25, 35, 59, 142, 147-148, 150-151, 160, 169, 172-174, 177, 181, 182, 206, 208-209, 212, 215-216, 219-220, 229-230; *Ahbârü'd-devleti's-Selçukiyye* (Lugal), s. 42; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 249, 317-319; IX, 2-3, 5-6; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, X, 17, 35, 51, 55, 57-61, 70, 74, 94-97, 101, 108, 110-111, 120, 123, 127, 129, 134, 136, 143-144, 158, 182, 186, 210, 218, 220, 230, 256, 291, 294, 298, 438, 471; XI, 79; Bün-dârî, *Zübdetü'n-Nuşra* (Burslan), s. 23, 26, 30, 32-33, 35, 43-44, 46, 51-55, 72-78, 81, 83, 178; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb*, s. 87, 226; a.m.f., *Zübdetü'l-haleb*, II, 118; İbnü't-Tıktakâ, *el-Fahrî*, s. 293-297, 311; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 178, 191; II, 139, 265; III, 386; IV, 47, 456; V, 127-128, 131, 134-135; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 608; XIX, 175; XX, 283; Safedî, *el-Vâfi*, I, 122-124; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 136-137; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 320-321; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 186, 208, 318; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 369-371; Zirikî, *el-A'lâm*, V, 149; VII, 246; VIII, 164; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 142-143, 150; Abdülkerim Özeydin, *Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, Ankara 1990, tür.yer.; George Makdisî, "Autograph Diary of an Eleventh Century Historian of Baghdad", *BSOAS*, XVIII/2 (1956), s. 253-254; Bosworth, "The Political and Dynastic History of the Iranian World", *CHIr.*, V, 24, 60-61, 67, 97, 99-100; Mükrîmî H. Yınanç, "Diyarbakır", *İA*, III, 612-614; K. V. Zetterstéan, "İbn Cehîr", *a.e.*, V/2, s. 718-719; a.m.f., "Mervânîler", *a.e.*, VII, 780-781; Cl. Cahen, "Djahîr", *EI*² (İng.), II, 384-385.



ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

BENİ HAMEVİYYE

(بنو حموية)

Eyyübî Hükümdarı

el-Melikü'l-Kâmil ve halefleri zamanında önemli görevlerde bulunmuş olan İran asıllı bir sûfî ve fukaha ailesi.

Evlâdü's-şeyh adıyla da bilinen ailenin atalarından Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Hameviyye (Hammüye) b. Yûsuf es-Serahsî (ö. 381/991-92) Serahs'ta doğdu. Herat'ta *Şahîh-i Buğârî*'nin râvilerinden biri olan Ebû Abdullah el-Firebrî'den *Câmî'u's-şahîh*'i din-

ledi. Dârimî'nin talebesi İsâ b. Ömer es-Semerkanî'den onun *es-Sünen*'ini, Abd b. Humejd'in talebesi İbrâhim b. Huzeym eş-Şâşî'den de Abd b. Humejd'in *Müsned* ve *Tefsîr*'ini dinledi. Kendisinden de Hâfız Ebû Zer el-Herevî, İshak b. İbrâhim el-Karrâb ve Abdurrahman b. Muhammed ed-Dâvûdî hadis dinlemişlerdir (Sem'ânî, II, 230; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*, I, 392; Zehebî, XIV, 486-487; XVI, 492-493). Benî Hameviyye (Benî Hammüye, Benî Hameveyh) ailesinin tanınmış diğer simaları şunlardır:

Ebû Abdullah Muhammed b. Hameviyye el-Cüveynî (ö. 530/1135-36). Ailenin bir kolu daha sonra Suriye'ye göç ederek orada Eyyübî hükümdarlarının hizmetine girdi. Muhammed b. Hameviyye bu aile fertlerinin en meşhuru olup Benî Hameviyye ona nisbet edilmektedir. Nîşâbur'da doğdu. İlmî hayatına fıkıh ve usûl-i hadisle başladı. Ebû'l-Fazl b. Muhammed el-Fârmezî'ye intisap ederek ondan tasavvuf tahsil etti. *Leîâ'îfü'l-ezhân fî tefsîri'l-Kur'ân*, *Kitâb fî 'ilmi't-taşavvuf* adlı eserleri ve bazı şiirleri vardır. Buhayrâbâd'da vefat etmiş olup kabri ziyaretgâhtır (geniş bilgi için bk. İBN HAMEVEYH, Muhammed).

Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Hameviyye (ö. 539/1144). Gazzâlî'den fıkıh, Nîşâbur'daki birçok kişiden de hadis okumuştur. Evi âlimlerin ve eşrafın toplanma yeri idi. Nîşâbur'da vefat etmiş, Cüveynî'e götürülüp orada defnedilmiştir (Sem'ânî, IV, 230-231; İbn Mâkûlâ, II, 366-369; III, 267).

İmâdüddin Ebû'l-Feth Ömer b. Ali b. Muhammed b. Hameviyye (ö. 577/1181). Fıkıhta büyük bir âlim, tasavvufu ise "şeyhüşşüyüh" olarak bilinmektedir. Nüreddin Zengî tarafından Dimaşk, Hama, Humus ve Ba'lebek gibi birçok şehirdeki ribât, vakıf ve zâviyelerin idaresine memur edilmiş ve ailenin Suriye ve Mısır'daki kolunun atası olarak tanınmıştır. Nüreddin Zengî kendisini sever ve sayardı (Münzirî, III, 16).

Ebû Sa'd Abdülvâhid b. Ali b. Muhammed b. Hameviyye el-Cüveynî (ö. 589/1193). Cüveynî'de doğdu. Ebû Tâlib el-İsfahânî'den Şâfîî fikhî, aralarında Şehrdâr b. Şîrûye ed-Deylemî'nin de bulunduğu birçok meşhur muhaddisten de hadis okudu. Şeyhüşşüyüh diye tanınan yeğeni Ebû Muhammed Abdullah ve Ali b. Mufaddal el-Makdisî gibi bazı kimseler de ondan hadis rivayet etmişlerdir. Dimaşk'ta ders okutmuş ve Rey'de vefat etmiştir (Münzirî, I, 178-179; İbnü's-Sâbûnî, s. 81-83).

Ebû'l-Hasan Sadreddin Muhammed b. İmâdüddin Ömer b. Ali b. Muhammed b. Hameviyye el-Cüveynî (ö. 617/1220). Reîs ve şeyhüşşüyüh lakaplarıyla tanınan Ebû'l-Hasan Cüveynî'de doğdu; on beş yaşındayken babasıyla birlikte Dimaşk'a gitti. Dimaşk'ta babasına halef oldu ve ders okuttu. Mısır'a gidince I. el-Melikü'l-Âdil nezdinde büyük bir itibara kavuştu; kendisine Kubbetü's-Şâfîî ve Meşhedü'l-Hüseynî'de Şâfîî fikhî okutma görevi verildi. Mes'ûd b. Muhammed el-Kutbû'n-Nîşâbürrî'nin kızı ile evlendi. Daha sonra meşhur Kadı Ebû Asrûn'un kızıyla evlendi ve bu hanımdan dört oğlu oldu. Bunlar "Evlâdü (Benî) şeyhişşüyüh" adıyla şöhrete kavuştular. Sadreddin güzel ahlâklı, hilim ve vakar sahibi bir insan ve faziletli bir âlim olarak bilinmektedir. Haçlılar Dimyat'ı istilâ edince el-Melikü'l-Kâmil onu Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh'a göndererek yardım istedi. Bağdat'a giderken Harran ile Musul arasında hastalandı, Musul'da vefat etti ve orada defnedildi. *Selvetü't-tâlibîn* adlı tasavvufa dair bir eseri vardır (Münzirî, III, 15-16; Ebû Şâme el-Makdisî, s. 125; Zehebî, XXII, 79-80; Safedî, IV, 259; Sübkî, V, 40; İbn Kesîr, XIII, 93; İbn Tağrıberdî, VI, 251).

Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Ahmed b. Ebû Sa'd b. Hameviyye el-Cüveynî (ö. 623/1226). Daha çok künyesiyle tanınmıştır. Dimaşk'ta Ebû'l-Ferec Yahyâ es-Sekafî'den hadis okumuş, Mısır'da hadis dersleri vermiş, Hâfız Ebû Muhammed el-Münzirî ve diğerleri ondan hadis okumuşlardır. Kahire'de Meşhedü'l-Hüseynî'de vefat etmiştir (Münzirî, III, 186; İbnü's-Sâbûnî, s. 85-86).

Şeyhüşşüyüh Sadreddin'in dört oğlu (Evlâdü şeyhişşüyüh) Benî Hameviyye'nin en meşhurları olup şunlardır:

Şeyhüşşüyüh Ebû'l-Feth İmâdüddin Ömer b. Muhammed b. Ömer (ö. 636/1239). Dimaşk'ta doğdu ve Mısır'da büyüdü. Dimaşk ve Kahire'de hadis tahsil etti, Suriyeli ve Bağdatlı birçok hocadan icâzet aldı. Dimaşk ve Kahire'de hadis dersleri verdi. Babasının 1220 yılında vefatı üzerine o da şeyhüşşüyüh lakabıyla anılmaya başladı. Kubbetü's-Şâfîî ve Meşhedü'l-Hüseynî'de ders verdi; hem halk hem de ileri gelenler nezdinde büyük bir saygı gördü. Mutaassıp bir Eş'arî idi. el-Melikü'l-Kâmil'in yeğeni ve Dimaşk hâkimi Cevvâd Yûnus b. Mevdûd tarafından siyasî bir anlaşmazlıktan dolayı öldürtüldü (26 Cemâziyelevvel 636/4 Ocak 1239) ve Sa'deddin Zâviyesi'ne defnedil-

di (Münzirî, III, 506-507; Ebû Şâme el-Makdisî, s. 168; Zehebî, XXIII, 97-99; Sübkî, V, 144-145; İbn Tağrıberdî, VI, 313-314).

Kemâleddin Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ömer (ö. 640/1242). Dimaşk'ta doğdu; "es-Sâhibü'l-celîl" lakabıyla meşhurdur. Devrindeki birçok hocadan ders okudu. Ebû Tâhir Berekât b. İbrâhîm, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzi ve bir grup Bağdatlı âlimden icâzet aldı. Dimaşk ve Mısır'da bazı hocalardan hadis tahsil etti. Herkesten saygı gören bir insandı. Devlet idaresinde görev aldı ve böylece hem kendisi hem de kardeşleri nüfuz sahibi oldular. Kemâleddin 1240'ta el-Melikü's-Sâlih Necmeddin tarafından Yafa Kontu Theobald'a Navarra (Nebre) kralına elçi olarak gönderildi. Kerek hâkimi Nâsir Dâvûd b. Muazzam'a karşı sevk edilen ordunun başkumandanlığına getirildi. Yapılan savaşta Mısırlılar yenilgiye uğradılar. Kemâleddin esir alındı ise de daha sonra Nâsir onu serbest bıraktı. 13 Safer 640'ta (12 Ağustos 1242) Gazze'de vefat etti ve oraya defnedildi. Kardeşi Muînüddin kabrinin üzerine bir kubbe yaptırdı. Zehirlenerek öldürüldüğü de söylenmektedir (Münzirî, III, 598; Zehebî, XXIII, 99; İbn Tağrıberdî, VI, 345).

Muînüddin Hasan b. Muhammed b. Ömer (ö. 643/1246). Dimaşk'ta doğdu. el-Melikü'l-Kâmil zamanında devlet hizmetine girip el-Melikü's-Sâlih Necmeddin zamanında vezir oldu. Cömertliğiyle tanınırdı. Necmeddin tarafından Ba'lebek Valisi Sâlih İsmâil b. Ebû Bekir b. Eyyûb ile savaşmak ve Dimaşk'ı ondan almak üzere gönderildi. Altı ay süren kuşatmadan sonra Dimaşk Kalesi'ne girdi ve şehri ele geçirdi; fakat birkaç ay sonra hastalanarak Dimaşk'ta vefat etti (24 Ramazan 643/12 Şubat 1246) (Zehebî, XXIII, 100; İbn Kesîr, XIII, 171; İbn Tağrıberdî, VI, 352-353).

Fahreddin Yûsuf b. Muhammed b. Ömer (ö. 647/1250). Dimaşk'ta doğdu; "melikü'l-ümerâ" ve "es-sâhibü'l-kebîr" lakabıyla meşhurdur. el-Melikü'l-Kâmil onu 1217'de Abbâsî halifesine, 1227'de de İmparator II. Frederick'e elçi olarak gönderdi. el-Melikü'l-Kâmil devrinde önemli görevlerde bulundu. el-Melikü'l-Muazzam Turan Şah b. Eyyûb tahta geçmez geçmez Fahreddin'i görevden uzaklaştırmayı düşündü. Ancak Haçlı istilâsı karşısında bu düşüncesini gerçekleştiremedi. Fahreddin Mansûre'de Haçlılar'a karşı savaşmış, yanındakilerin çoğu kaçtığı halde o savaşmaya devam etmiş ve sonunda şehid düşmüştür. Malları yağı-

ma edilmiş, evi yıkılmış ve emrindeki insanlar tarafından her türlü ihanete uğramıştır. Cenazesi Kahire'de defnedilmiştir (4 Zilkade 647/8 Şubat 1250) (geniş bilgi için bk. İBN HAMEVEYH, Fahreddin).

Tâceddin Ebû Muhammed Abdullah (Abdüsselâm) b. Ömer b. Ali b. Muhammed b. Hameviyye el-Cüveynî (ö. 642/1244). Dimaşk'ta doğdu ve orada İbn Asâkir ve diğer meşhur muhaddislerden hadis dersleri aldı. 593'te (1196-97) Dimaşk'tan ayrılarak Kudüs ve Mısır üzerinden Kuzey Afrika'ya geçti. Muvahhidler'den Ya'kûb b. Yûsuf b. Abdurrahman el-Mansûr ve Muhammed en-Nâsir'in hizmetine girdi ve yedi yıl kadar orada kaldı (geniş bilgi için bk. İBN HAMEVEYH, Tâceddin).

Sa'deddin Muhammed b. Müeyyed b. Abdullah b. Ali b. Muhammed b. Hameviyye el-Cüveynî (ö. 650/1252). Şeyh Necmeddin-i Kübrâ'nın müridlerinden olup Sadreddin Konevî de onun sohbetlerinde bulunmuştur. Bir müddet Dimaşk'ta ikamet etti, sonra Horasan'a döndü. Mezarı Bahrâbâd'dadır. "Ulûmü'l-hakâ'ik" (Kahire 1328) ve yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan *Maḥbûbü'l-kulûb, Mefâtihu'l-esrâr, Secencelü'l-ervâh, Hakâ'iku'l-hurûf* gibi eserleriyle çeşitli risâleleri vardır (geniş bilgi için bk. SA'DEDDİN-i HAMMÜYE).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, II, 366-369; III, 267; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 230; IV, 230-232; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, I, 63-64; X, 63-64; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 46; XII, 400; a.mif., *el-Lübâb*, I, 392; Münzirî, *et-Tekmilâ*, I, 178-179; III, 15-16, 186, 506-507, 598, 638; Ebû Şâme el-Makdisî, *ez-Zeyl 'ale'r-Rauzateyn: Terâcîmü ricâlil-karneyn*, Beyrut 1947, s. 84, 125, 168, 174; İbnü's-Sâbüni, *Kitâbü Tekmilâti İkmâli'l-İkmâl*, Beyrut 1406/1986, s. 81-83, 85-86; Melikü'l-Eşref er-Resûlî, *el-'Ascedü'l-mesbûk* (nşr. Şâkir Mahmûd Abdülmün'im), Bağdad 1395/1975, s. 515, 571-572; Muhammed b. İbrâhîm el-Cezerî, *Havâdisü'z-zamân*, Gota Ktp., nr. 1559-1561, vr. 51-52; Zehebî, *A'lämü'n-nübelâ*, XIV, 486-487; XVI, 492-493; XIX, 597-598; XXII, 79-80; XXIII, 96-99, 100-102; Müstevfî, *Târîh-i Güzide* (Nevâî), s. 670-671; Safedî, *el-Vâfî*, III, 28; IV, 259; Sübkî, *Ṭabaḳât*, V, 40, 144-145; VI, 97; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 211; XIII, 93, 165, 171, 178; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 84; İbn Tağrıberdî, *en-Nücmü'z-zâhir*, VI, 251, 313-314, 345, 350, 352-353, 363; Câmî, *Nefehât*, s. 485-487; Makkarî, *Nefhu't-tib*, III, 99-105, 509-510; *Keşfü'z-zunûn*, II, 999; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 95; V, 218, 238-239; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 461; II, 110; *İzâhu'l-meknûn*, II, 32, 113, 473; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 803; Louis Massignon, "Hamevî", *IA*, V/1, s. 189; H. L. Gottschalk, "Awlâd al-Shaykh", *El²* (İng.), I, 765-766.



MUHAMMED ABDÜLKÂDİR HIREYSÂT

BENÎ İSRÂİL

(bk. İSRÂİL).

BENÎ KURAYZA GAZVESİ

(عزوة بني قريظة)

Hendek Gazvesi'nden (5/627) sonra Medine'deki son yahudi kabilesi Benî Kurayza üzerine tertip edilen gazve (bk. KURAYZA).

BENÎ MÛSÂ

(بنو موسى)

Mûsâ b. Şâkir'in, IX. yüzyılda geometri ve astronomi alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan Muhammed, Ahmed ve Hasan adlı üç oğlu.

Kaynakların gençliğinde eşkiyalık yaptığını söylediği Mûsâ b. Şâkir, Me'mûn ile Horasan'da (Merv) bulunduğu sırada (809-813) dostluk kurmuş ve onun 198 (813) yılında halife olması üzerine üç oğlu ile beraber Bağdat'a yerleşip astronomi ve astroloji ile meşgul olarak kısa zamanda "el-müneccim" unvanını almıştır. Mûsâ'nın ölümünden sonra Me'mûn onun üç oğlunun yetiştirilmesini üzerine almış ve İshak b. İbrâhîm el-Mus'abî'yi kendilerine vasî tayin etmiştir. Üç kardeş, tanınmış astronom ve astrolog Yahyâ b. Ebû Mansûr tarafından Halife Me'mûn'un kurmuş olduğu Beytülhikme adı verilen akademiye yetiştirilmişler ve buranın zengin kütüphanesinde faydalanarak kısa zamanda bilgilerini genişletme imkânını bulmuşlardır. Me'mûn'un halifeliği zamanında (813-833) İslâm âleminde müsbet ilimlerin gelişmesinde ve orijinal eserlerin yazılmasında çok önemli rol oynayan bu üç kardeş, çeşitli dillerden Arapça'ya tercüme ettirdikleri eserler üzerinde çalışmışlar, bunlara ilâveler yapmışlar ve kendileri de yaptıkları keşiflerle ilim âleminde haklı bir şöhrete kavuşmuşlardır.

Benî Mûsâ'nın en ünlüsü olan Ebû Ca'fer Muhammed (ö. 259/873), geometri ve astronomi ile ilgili olmak üzere Öklid'in *Uşûlü'l-hendese*'si, Batlamyus'un *el-Mecisî*'si gibi eserler üzerinde çalışmış, mantık ve felsefeyle ilgilenmiş, ayrıca siyasetle de uğraşarak Müstaîn'in (862-866) halife seçilmesinde rol oynamıştır. Anadolu'ya da giden Ebû Ca'fer Muhammed, Sâbit b. Kurre el-Harrânî gibi meşhur bir ilim adamını Harran'-